

Torah from Around the World

*De Eeuwige zal macht aan zijn volk verlenen,
de Eeuwige zal zijn volk zegenen met vrede.*

Tehilliem 29:11

Jom Kipoer, 12 oktober 2024/10 tisjri 5785

Exodus/Sjemot 33: 12 - 34: 10, blz. 179 - 180 (Tanach).

Leviticus/Vajikra 23: 26 - 32, blz. 247.

Haftara: Jesjahoe 57:14-58:14, blz. 897 - 899 (Tanach).

Vertaler: Channa Kistemaker

Coördinatie: Harry Polak

Commentaar: *Rabbin Professor Marc Saperstein, o.a. 2006 tot 2011 hoofd van het Leo Back College*

[Oorspronkelijke Engelse tekst](#)

Use the link to read or listen to the original text in English.

Wordt ons levenslot werkelijk bezegeld?

Veel teksten in onze liturgie, en met name de liturgie van de Hoge Feestdagen, ontlene hun kracht aan de diepe verbinding tussen muziek en woorden. In sommige gevallen lijkt de melodie zelfs belangrijker dan de woorden. *Kol Nidre* is daarvan een duidelijk voorbeeld. Maar minstens zo belangrijk is het *Un'taneh Tokef*, een wezenlijk onderdeel van de liturgie van de Hoge Feestdagen, voor vele generaties een spektakelstuk voor chazaniem (voorzangers). In tegenstelling tot de woorden van *Kol Nidre* die we horen op de avond van Jom Kipoer — een droge, repetitieve legalistische formule — behoren de woorden van *Un'taneh Tokef* tot de mooiste en krachtigste passages in onze Joodse liturgie. Maar wat ligt

er ten grondslag aan de melodie en de woorden? Welke theologische overtuigingen drukken ze uit? Ik moet bekennen dat, hoewel ik me altijd geroepen voel om ze te horen en te zingen of te reciteren, ze voor mij een aantal serieuze problemen oproepen.

Laten we beginnen met het inleidende gedeelte over de ontzagwekkende majesteit van deze dag: "Op Rosh Hasjana wordt het opgeschreven, en op Jom Kipoer wordt het verzegeld ... *Mi jichiejè oe-mi jamoet* ... Wie zal leven en wie zal sterven, wie de rijpe leeftijd zal bereiken en wie niet, wie zal omkomen door vuur en wie door water, ... wie door honger en wie door dorst, wie door aardbeving en wie door de pest...", enzovoort.

Een persoonlijke herinnering van een aantal jaar geleden illustreert het probleem krachtig. Het was een vrijdagavond, een week voor Pesach, in 2008. Jacob Rubenstein, 58 jaar oud, een medestudent in het PhD-programma aan Harvard, was de rabbijn van een bloeiende modern Orthodoxe Young Israel-gemeente in Scarsdale, één van de meest welvarende gemeenschappen van de buitenwijken van Westchester in New York City. Terwijl hij sliep met zijn vrouw, Deborah, sloeg de bliksem in hun huis in en brandde het dak en de zolder af, die instortten op de slaapkamer op de tweede verdieping. Tegen de tijd dat de brandweer arriveerde, was het te laat om hen te redden. De volgende ochtend kwamen de gemeenteleden naar hun synagoge om te ontdekken dat tussen Kabalat Sjabbat en Sjacharit van Sjabbat HaGadol, hun geliefde, briljante, levendige rabbijn en zijn vrouw waren overleden.

De woorden van Un'taneh Tokef lijken te beweren dat op de vorige Jom Kipoer in de hemelse computer was verzegeld dat deze rabbijn en zijn vrouw door vuur zouden sterven - en mogelijk zelfs dat God had besloten wanneer en waar, en de bliksem naar dit ene huis had gestuurd om de klus te klaren. Ik vermoed dat ik niet de enige ben die zo'n geloof zeer problematisch vind, en het zou me niet verbazen als veel van de orthodoxe leden van de gemeente van rabbijn Rubenstein het ook problematisch vonden.

Dat gold ook voor veel van de grote rabbijnen in de middeleeuwen. Ze citeerden Bijbelverzen en rabbijnse uitspraken en beriepen zich op de empirische ervaring van alle Joden om te benadrukken dat er veel slechte mensen zijn die van het ene op het andere jaar overleven, en veel fijne, goede, fatsoenlijke mensen die vroegtijdig sterven en soms zonder enige waarschuwing, zonder duidelijke reden of doel. Ook vroeger vonden veel Joden het moeilijk om het principe te verdedigen dat God verantwoordelijk is voor elk van dergelijke gebeurtenissen.

Een Spaanse rabbijn uit de late 15e eeuw, Isaac Arama, beweerde dat het oordeel over de Hoge Feestdagen niet van toepassing is op dood door natuurlijke oorzaken, maar alleen op speciale vormen van sterven die duidelijk een straf zijn voor de zonden van het individu. Dit is een uiterst belangrijk onderscheid, omdat het de natuurlijke causaliteit intact laat, vrij van goddelijke manipulatieve interventie. Het betekent dat zelfs de meest heilige persoon die achteloos de straat op stapt voor een naderende bus, niet op wonderbaarlijke wijze gered zal worden vanwege zijn verdienste. Het betekent dat een goed, fatsoenlijk persoon die diep depressief wordt - en we weten allemaal dat zulke dingen gebeuren - en besluit om zijn of haar eigen leven te beëindigen door van de top van een hoog gebouw te springen, niet op wonderbaarlijke wijze gered zal worden omdat de zelfmoordbeslissing irrationeel was. Het betekent dat een wrede, kwaadaardige, egocentrische persoon het komende jaar inderdaad kan overleven, niet omdat hij door een hemelse rechtbank in het boek des levens is

verzegeld, maar misschien omdat hij gezond eet, regelmatig sport en betaalt voor de best mogelijke medische zorg.

De taal in dit openingsdeel van Un'taneh Tokef suggereert wel degelijk een hemelse rechtbank waarin God - die als Rechter en Bemiddelaar, Raadsman en Getuige dient - elk individu (niet alleen elke Jood, maar elk mens) beoordeelt en het lot van elke persoon voor het komende jaar bepaalt. Dit is krachtige poëzie die ons inderdaad aan het denken zou moeten zetten over ons leven en ons gedrag. Maar het is metaforisch; het moet niet letterlijk worden opgevat om te concluderen dat elke dood op elke mogelijke manier het resultaat is van een goddelijke beslissing die afhankelijk is van wat we verdienen.

Een tweede passage: aan het einde van deze litanie in het eerste deel van Un'taneh Tokef komen de climaxwoorden: *oe-tesjoeva*, *oe-tefilla*, *oe-tsedaka ma'avirien et ro'a ha-gezera*. De eerste drie woorden zijn gemakkelijk te vertalen: berouw (of boetedoening), gebed en liefdadigheid. Maar de gehele bewering is niet zo eenvoudig. Max Arzt schreef in een klassiek commentaar op de liturgie van de Hoge Feestdagen dat twee generaties geleden werd gepubliceerd, dat deze verklaring "ons ervan verzekert dat het binnen de macht van de mens ligt om een ongunstig vonnis te vernietigen." Dit is het goede nieuws. Het suggereert een ontsnappingsclausule, een uitweg: zelfs als er op Jom Kipoer een beslissing voor de dood is genomen en bezegeld, is deze niet onherroepelijk. Deze kan worden vernietigd, geannuleerd, nietig verklaard door berouw, gebed en liefdadigheid.

Maar hoewel die bewering geruststellend is, is ze ook zeer problematisch.

Nog een persoonlijke ervaring: aan het begin van mijn carrière als rabbijn had ik een parttime-functie in een gemeente in een buitenwijk van Boston, terwijl ik afstudeerde in Joodse studies aan Harvard. Op een ochtend van Rosj Hasjana zag ik een negenjarig meisje en haar elfjarige broertje, die met hun vader vooraan in de gemeente zaten. De moeder, die nog geen 40 was, lag in het ziekenhuis en stierf aan kanker. (Ze stierf eigenlijk pas een week later; ik leidde de begrafenisdienst de dag voor Jom Kipoer.) Toen we deze passage in Un'taneh Tokef lazen, dacht ik aan de negenjarige dochter. Hoe zou ze reageren als het onvermijdelijke komt, als haar moeder sterft? Betekenden de woorden die we net hadden gelezen dat het binnen de macht van het kind, of haar moeder, vader of broer, lag om de kanker te stoppen door middel van berouw, gebed en liefdadigheid? Zou de vroegtijdige dood van de moeder na een pijnlijke strijd bewijzen dat zij en haar familie niet voldoende berouw, gebed en liefdadigheid hadden betracht, en dat ze daarom tekortschoten en op de een of andere manier in gebreke waren gebleven? Is dat wat deze liturgie betekent?

Verontrust door deze mogelijkheid, onderzocht ik de kwestie dieper en ontdekte dat deze verklaring gebaseerd is op een passage in de rabbijnse literatuur die op dezelfde manier begint, *oe-tesjoeva*, *oe-tefilla*, *oe-tsedaka*, maar verder gaat met *mevatliem et hag'zeira*, "berouw, gebed en liefdadigheid vernietigen het decreet." De auteur van Un'taneh Tokef veranderde de klassieke rabbijnse verklaring op twee details. Hij veranderde *mevatliem*, "vernietigen," in *ma-avirien*, letterlijk, "laten passeren." En hij veranderde het lijdend voorwerp, "decreet" in *ro-a hag'zeira*, "het kwaad van het decreet." Ik geloof dat deze kleine veranderingen zorgen voor een heel ander soort bewering - het verschil tussen een magisch concept van religie en een rationeel concept. Het is niet het antwoord op "Waarom slechte dingen goede mensen overkomen," maar hoe we moeten reageren "Wanneer slechte dingen goede mensen overkomen."

Dood, ziekte, verarming, hoe tragisch ze ook mogen zijn, zijn niet hetzelfde als het kwaad, maar ze dragen wel het potentieel voor werkelijk kwaadaardige gevolgen. Ze kunnen vergiftigen, verbitteren, ons vullen met zelfmedelijden, een huwelijk ondermijnen en vernietigen, ons blind maken voor de behoeften van anderen, ons afkeren van God. Maar de kwaadaardige gevolgen van zelfs het meest afschuwelijke vonnis zijn niet onvermijdelijk. Als berouw, gebed en liefdadigheid niet de kracht hebben om de externe realiteit te veranderen, als ze de kwaadaardige kanker niet kunnen stoppen en terugdraaien, kunnen ze er wel degelijk voor zorgen dat het kwaadaardige potentieel in die realiteit niet blijvend zal zijn, dat het "kwaad van het vonnis" voorbij zal gaan. Berouw, gebed en liefdadigheid kunnen ons in staat stellen om de kwaadaardige gevolgen van het vonnis te overstijgen. Dit is een boodschap waarvan ik geloof dat ze de werkelijke betekenis van de woorden weerspiegelt, een boodschap die we met dat negenjarige meisje en haar familie, en met anderen vandaag de dag, zouden kunnen delen.

Laten we ons er daarom van bewust zijn dat er achter de aangrijpende melodieën en de prachtige taal van Un'taneh Tokef, als we de woorden serieus nemen, enkele kritische theologische kwesties schuilgaan:

Geloven we dat God aan het einde van de afsluitende Neila-dienst inderdaad ons lot voor het komende jaar zal hebben bezegeld en dat wat ons ook overkomt het resultaat is van een almachtige goddelijke beslissing? Of zijn er dingen die ons overkomen vanwege natuurlijke oorzaken en vanwege toeval?

Geloven we dat berouw, gebed en liefdadigheid daadwerkelijk aspecten van ons lot teniet kunnen doen, inclusief de progressie van een kanker? Of kunnen deze drie principes de manier veranderen waarop we reageren op wat er gebeurt, maar niet wat er zelf gebeurt?

De antwoorden op deze vragen kunnen een aanzienlijke invloed hebben op hoe we reageren op de ervaring van Jom Kipoer en de beslissingen die we nemen voor de toekomst.